

Gara samii mee ija kee deebisi. Pilaanetotaa fi sarara (orbitii) isaan keessa deeman, aduu fi ji'a, bahiinsi fi dhiihinsi isaanii garagara ta'uu mee ilaali. Ammas aduun, jiiyni fi urjiileen biroo dadhabbi tokko malee hanga Khaaliqni isaanii akka dhaabu taasisuutti yeroo hundaa sarara isaanii eeggatanii naanna'u. jijjiramni fi irraa dabuun hin jiru.

Ammas baay'inna, bifaa fi garaagarummaa hammaa urjilee fi pilaanetota samii keessa jiranii mee ilaali. Gariin isaanii gara diimatti goru, gariin isaanii gara adiitti, gariin isaanii immoo gara halluu daallachaatti dabu. Kunniin hundi samiif miidhaginnaa fi uumamtootaaf faayda guddaa ta'uu. Rabbiin subhaanahu wa ta'aalaa ni jedha:

﴿الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا مَّا تَرَىٰ فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِن تَفَوُّتٍ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَىٰ مِن فُطُورٍ ﴿٣﴾ ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ ﴿٤﴾ وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحٍ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيْطَانِ وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيرِ ﴿٥﴾ وَلِلَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٦﴾﴾

“[Rabbiin] Kan samiiwwan torba baqannaan uumedha. Uumiinsa Rahman keessatti wal dhabbii homaatu hin agartu. Mee agartuu kee gara [samii] deebisi, baqaqiinsa wayii ni agartaa? Ergasiis yeroo baay'ee agartuu kee deddeebisii [gara samii ilaali], agartuun kee hoonga'aa dadhabaa ta'ee sitti deebi'a. Dhugumatti samii dhiyoo ibsaawwaniin miidhagsinee jirra, sheyxaanotaafis furguggee ishii goone. Isaaniif (sheyxaanotaaf) adabbii ibidda boba'aa qopheessineerra. Kanneen Gooftaa isaaniitti kafaraniifis adabbii Jahannantu jira. Gahuumsis waa fokkate!” Suuratu Al-Mulk 67:3-4

Baqanna jechuun wantoonni baay'een gubbaa jalaan walirra ta'uudha. Nu ol samiiwwan torba gubaa jalaan ta'uun uumaman. Uumiinsa Rabii keessatti wal dhabbi, hir'inna fi hanqinna wayitu hin agartu. Mee gara samii Rabbiin uumee tana ilaali, baqaqiinsa ykn dhooyinsa wayii keessatti ni argitaa? Ammas irra deddeebi'i ijaan ykn teleskoopin qoradhu, ijji tee hir'inna, hanqinna fi baqaqiinsa wayituu arguu irraa hoongoftu taatee sitti deebiti. Kana jechuun hir'inna, hanqinna fi baqaqiinsa wayituu samii keessatti arguu hin dandeessu. Akkasumas, dhumarratti ijji dadhabdu taate gara keetti deebiti. Kuni hundii Khaaliqni Tokkicha ta'uu, beekumsi, Dandeetti fi Ogummaan Isaa guutuu ta'uu agarsiisu. Samii hangana bal'attuu fi guddattu wal-dhabbiin keessaa dhabamuun Khaaliqni Tokkichi akka uumee agarsiisa. Yommuu dumeessi irraa deemu samiin gara hundaan buleedha, aduun, jiiyni fi urjiileen sarara isaanii qabatanii deemu. Wal-dhabbi fi wal faallessun isaan keessa jiraa? Kanaafu, Khaaliqa Tokkicha isaan uumetu isaan bulcha. Ammas samii hangana bal'attuu fi guddattu keessaa uraa fi baqaqiinsi dhabamuun beekumsi, Dandeetti fi Ogummaan Rabii guutuu ta'uu agarsiisa. Awroppaa deemi, Ameerikaa dhaqi, Afrikaa fi Eeshiyaa keessa deemi, samii baqaqxe arguu dandeessaa?

Ammas samii nutti aantu tana ibsaawwaniin miidhagse. Ibsaawwan kunnin urjiileedha. Halkan samiin urjiileedhaan miidhagdi. Kanaafu, urjiileen faayda sadii qabu: 1ffaa- Sheyxaanonni oduu samii akka hin dhageenye furguggee ta'u. 2ffaa- Samiif miidhaginna ta'uu, 3ffaa- yeroo halkanii namoonni ittiin qajeelu[1]

Urjiilee irraa qaangeen sheyxaanatti darbamuun oduu samii keessatti dubbatamu akka hin hanne dhoowwu. Rabbiin akkuma sheyxaanotaaf addunyaa tana keessatti qaangee urjii irraa darbamtu

isaaniif qopheesse, Aakhirattis ibidda boba'aa garmalee nama gubu isaaniif qopheesse. Sababni isaas, sheyxaanonna Rabbiin faallessan, gabroota Isaa jallisan. Kaafirota sheyxaanota hordofanis akkuma isaanii ibidda boba'aa isaaniif qopheesse[2]. Kanaafi itti aanse ni jedhe, **“Kanneen Gooftaa isaaniitti kafaraniif adabbii Jahannamu jira. Gahuumsis waa fokkate!”**

Karaa kaminiyyuu warroota Rabbitti kafaran ibiddi jahannam qophaa'efi jira. Rabbitti kafaruu keessaa, Isatti amanuu diduu fi Isaaf ajajamuu irraa of tuuluu, Guyyaa Aakhiratti amanuu diduu, Kitaabban Inni buusee fi Ergamtoota Inni erge kijibsiisuu[3]. Ragaalee fi mallattoolee erga isaaf dhufanii booda kanniin keessaa namni tokko raawwate, Gooftaa Isaatti kafaree jira. Osoo mallattoolee fi ragaalee samii fi dachii keessa jiran itti xinxallee, silaa salphatti Gooftaa Isaatti amana. Akkasumas, osoo Kitaaba Inni buuse itti xinxalle salphatti amanuun Isaaf ajajama. Garuu kana hundarraa waan garagaleef Gooftaa isaatti amanuu dide, Isaaf ajajamuu irraa of tuule. Kanaafu, Aakhiratti adabbii isaaf malu adabama.

Guddinni fi bal'inni samii Aakhiraa akka jirtu kan agarsiisudha. Samii garmalee guddattu fi bal'attu tana uraa fi baqaqiinsa tokko malee uumuu Kan danda'e namoota lamuu uumuun Isatti ni ulfaataa? Uumamni namaati fi uumamni samii garmalee garagara. Samiin garmalee tan bal'attu fi guddattuudha. Ilmi namaa immoo garmalee xiqqaadha. Rabbiin subhaanahu wa ta'aala ni jedha:

﴿عَأْنُتُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمِ السَّمَاءُ بَنَاهَا ﴿٢٧﴾ رَفَعَ سَمَكَهَا فَسَوَّيَهَا ﴿٢٨﴾
وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحَاهَا ﴿٢٩﴾﴾

“Sila isin uumuutu irra jabaata moo samiidhaa? Inni ishii ni ijaare. Ijaarsa ishii ol kaasee, ishii wal qixxeesse. Halkan ishii dukkaneessee guyyaa ishii ibse.” Suuratu An-Nazi'aat 79:27-29

Samiin garmalee bal'attuu fi urjilee lakkoofsa isaanii Rabbiin malee eenyullee hin beekne keessatti argaman uumuun qaama namaa uumuu caalaa jabaatadha. Nama yaadaa fi ilaalcha qabuuf kuni ifa. Kanaafu, namni erga du'ee fi qaamni isaa badee booda deebisuun wanta Rabbiin irratti ulfaatu miti[4]. Samii garmalee guddattuu fi urjiilee garmalee garmalee baay'atan kan uume, nama dadhabaa fi xiqqaa kana lamuu deebisuun akkamitti itti ulfaataa?

“Inni ishii ni ijaare.” Kana jechuun Rabbiin samii ijaarsa guddaa fi ajaa'ibaa ni ijaare. Akka xaaraa gochuun ijaarsa ishii ol kaase ol fageesse. Ergasii wal-qixxeesse. Wal darbuu fi baqaqiinsi wayiitu keessatti hin argamu. Jalaan utubaa hin qabdu, gubbaanis kan itti rarraatu hin qabdu. Kanaafu, kuni hundi Rabbiin waan hundaa irratti danda'aa akka ta'e hin agarsiisuu ree? Rabbiin ni jedha:

اللَّهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ أَسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ وَسَخَّرَ
الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى يُدَبِّرُ الْأُمْرَ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ
لَعَلَّكُمْ بِلِقَاءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ ﴿٢﴾

“Rabbiin Kan samiiwwan utubaa malee olkaasedha; isinu ishii ni agartu. Ergasii Arshii irratti [olta'iinsa Isaaf malu] olta'e. Aduu fi baatis ni laaffise. Hundinu hanga beellama murtaa'etti adeemu. Dhimma hundaa ni qindeessa. Akka isin qunnamti Rabbii keessanii mirkaneeffattaniif jecha mallattoolee addaan baasa.” Suuratu Ra'ad 13:2

“Rabbiin Kan samiiwwan utubaa malee olkaasedha; isinu ishii ni agartu.” Kana jechuun akkuma argitan kana Rabbiin samiiwwan torban utubalee malee Kan olkaasedha[5]. Samiin utubaa hin qabdu. Garuu Rabbiin subhaanahu wa ta'aalaa dandeetti Isaatiin akka lafa irratti hin kufnee fi hin sochoone ni qabe. Rabbiin ni jedha:

□ □□□□□□□□□□ □□□□□ □□□□□□□□ □□□□ □□□□□ □□□ □□□□□□□□ □□□□□□□□ □

“Akka dachii irratti hin kufne samii ni qaba, hayyama Isaatiin yoo ta'e malee.” Suuratu al-Hajj 22:65

Samiin jidduus ta'ee daangaa irraa utubuu hin qabdu. Kuni Dandeettin Rabbii Guutuu akka ta'e agarsiisa.

Aduu fi ji'as faayda uumamtootatiif ni laaffise. **“Hundinu hanga beellama murtaa'etti adeemu.”** Aduun, jiiyni, urjilee fi pilaanetonni biroo hanga yeroo murtaa'etti sarara (orbiitii) isaanii qabatanii ni adeemu. Yeroon (beellamni) murtaa'e kunis Guyyaa Qiyaamati. Hanga Guyyaa Qiyaama adeemsa isaanii itti fufu. Garuu Guyyaa Qiyaamaa aduun ni maramti, jiiyni ifa dhaba, urjileen ni bittinaa'u.

“Akka isin qunnamti Rabbii keessanii mirkaneeffattaniif jecha mallattoolee addaan baasa.”

Kana jechuun akka isin du'aan booda kaafamun jiru mirkaneeffattaniif mallattoolee Inni namoota du'aan booda kaasuu irratti danda'aa akka ta'e agarsiisan ni ibsa[6]. Mallaattoolee fi ragaaleen Rabbiin du'aan booda namoota kaasuu akka danda'u agarsiisan baay'eedha. Namni mallattoolee kanniin irratti xinxalle du'aan booda kaafamni akka jiru ni mirkaneefata.

[1] Ibn Kasiir 7/331,

[2] Tafsiir Sa'diyyi-fuula 1033

[3] Ma'aarij Tafakkur wa daqaa'iqu tadabbur- 14/620, Abdurahman Habanka

[4] Ma'aarij Tafakkur wa daqaa'iqu tadabbur- 15/56

[5] Tafsiir ibn Kasiir 4/550, Zaadul Masiir 724

[6] Zaadul Masiir 725, Ibn Al-Jawzii, Daaru Ibn Hazm

[Miftaahu Daaru sa'aadah](#)-fuula 562-564, Imaamu ibn Al-Qayyim